

ΤΑ ΚΡΟΣΣΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Πρόλογος σε ένα βιβλίο με φωτογραφίες του Έκτορα Δημησιάνου

Βρισκόμαστε μπροστά σ' ένα παράξενα θλιβερό και ακαθόριστο τοπίο: ηλεκτρικοί πυλώνες φυτρώνουν ανάμεσα στις ελιές, παράγκες από τσιμεντόλιθους και πλαστικό γειτνιάζουν με διώροφα και τριώροφα κτίρια, γιδοπρόβατα βόσκουν μέσα στα μπάζα. Χέρσο έδαφος σκεπασμένο με πέτρες, λίγα ξεραμένα χόρτα και αγκάθια· πιο πίσω ξεχωρίζουν βαθιά διαβρωμένοι λόφοι, ασβεστολιθικές ράχες σπαρμένες αραιά πουρνάρια σαν ανεμοβλογιά. Ακατάσχετη εντύπωση του εφήμερου και αόριστου: εγκαταλελειμμένα γιαπιά, οι σχεδόν απέθαντες συκιές, και ένα μουντό, μωροφιλόδοξο κοινοτικό μνημείο που κάποιον ή κάτι το άγνωστο πανηγυρίζει, με την ατελεσφόρητη μαρμάρινή του σκάλα και τιμητική φρουρά από αθανάτους, φύλλα σκληρά και αιχμηρά σαν σπάθες. Ξαφνικά προβάλλουν πίσω από τα χαμόσπιτα ένα οργωμένο χωράφι, μια σειρά από φρεσκοφυτεμένα δενδρύλλια, ένα άδειο οικόπεδο, και μετά ένα κομμάτι στρωμένου δρόμου που μάλλον οδηγεί από το πουθενά στο πουθενά.

Οι πάροικοι του εφήμερου αυτού τοπίου το κατοικούν διστακτικά, σαν ενοικιαστές με αμφιβόλου αξίας συμβόλαια· ως επί το πλείστον παιδιά, μερικές γυναίκες, λίγοι άνδρες. Τα παιδιά τρέχουν πάνω-κάτω, αμέριμνα. Απορροφημένα στον κόσμο τους, παίζουν με το μπαστούνι του παππού, καρφώνουν τα μάτια στους μεγαλύτερους και στον φακό, σκαρφαλώνουν το μνημείο, παίζουν κρυφτό ανάμεσα στα φύλα πλαστικού, παρατηρούν τα πάντα με αμερόληπτο ενδιαφέρον. Σαστισμένες από την κούραση, οι γυναίκες έχουν έκφραση κλειστή, αμείλικτη, σαν να ξοδεύτηκαν όλα τους τα χαμόγελα. Οι άνδρες γυρνάν την πλάτη στη φωτογραφική μηχανή, χωρίς αγένεια αλλά με αποφασιστικά – τι θα είχαν να πουν;

Όσο για τα ζώα, μοιάζουν μαζί με τα παιδιά οι πραγματικοί κληρονόμοι της φθαρμένης αυτής Εδέμ· τα ακατάβλητα πρόβατα πάνω στον λοφίσκο τους στη μέση της αστικής ερημιάς, αλλά και η γίδα σκαρφαλωμένη στα κλαδιά της ελιάς, το μοσχάρι σωριασμένο καρτερικά σε κάποια μίτζερη αυλή και προπάντων τα σκυλιά που τριγυρίζουν αδέσποτα. Αδύνατα, πονηρεμένα, με μυτερή μουσούδα και στριφτές ουρές, σαν σκυλιά ζωγραφισμένα σε αρχαία αγγεία, επιφυλακτικά αλλά διψασμένα για χάδια. Οι πλούσιοι συχνά απορούν για το ότι οι πτωχοί θρέφουν τόσα άχρηστα ζωντανά· η αλήθεια είναι ότι ένα σκυλί λίγα ζητάει για να είναι ευτυχισμένο, και πως η ευτυχία ενός σκύλου είναι μεταδοτική.

Ο Έκτορας Δημησιάνος στρέφει τον φακό του στο σκονισμένο αυτό μεταίχμιο, που δεν είναι ούτε πόλη ούτε εξοχή ούτε προάστιο, παρά ένα συγκεχυμένο μείγμα· πρόκειται για τις δυτικές παρυφές της ενιαίας μεγαλουπόλεως που έγιναν σήμερα Αθήνα και Πειραιάς, μια χαώδης ζώνη ανάμεικτης βιομηχανικής και (συχνά παράνομης) οικιστικής χρήσης. Η πόλη, σαν συνεχώς διογκούμενη αμοιβάδα, έχει πια καταλάβει όλο το λεκανοπέδιο, απλώνοντας πλοκάμια βόρεια προς τον Μαραθώνα και νότιο-ανατολικά προς το Σούνιο. Μεγαλώνει ακάθεκτα και συγχρόνως καταστρέφει: τα δάση καίγονται, το χώμα παρασύρεται από τις βροχές και στη θέση τους πέφτουν

τσιμέντο και πίσσα. Πολλά στοιχεία συνθέτουν την κλινική εικόνα αυτού του καρκίνου: τα μεταπολεμικά ρεύματα αστυφιλίας, η σαγήνη του κέντρου, η πολιτική ανικανότητα, η κερδοσκοπία, η διαφθορά, η απληστία.

Ενώ στα βόρεια και βόρειο-ανατολικά προάστια καταφεύγουν οι πλούσιοι και νεόπλουτοι για να γλιτώσουν το νέφος που τους ακολουθεί κατά πόδας, στις δυτικές παρυφές, από το Πέραμα μέχρι τον Ασπρόπυργο, καταλήγουν οι περιθωριακοί και ανεπιθύμητοι πτωχοί, όσοι δεν διαθέτουν μέσα ή επαφές, οι χαμένοι στο παιχνίδι του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού, αλλά και οι παλαιοί και καινούργιοι πολιτικοί πρόσφυγες, οι οικονομικοί πρόσφυγες, και βέβαια, εκείνοι οι μόνιμοι κληρονόμοι της χαμηλότερης κοινωνικής στάθμης σε όλα τα Βαλκάνια, οι τσιγγάνοι.

Και όμως – βασική επιφύλαξη, που οι αποστασιοποιημένες αλλά όχι και αμερόληπτες φωτογραφίες του Δημησιάνου επιβεβαιώνουν – το κοινωνικό ετούτο τοπίο, παρ' όλη του τη θλίψη, δεν στερείται κάποιας ελπίδας· δεν πρόκειται για το Μπρονξ, ούτε για τις βίαιες και πνιγμένες στα ναρκωτικά παρυφές της Γλασκόβης ή του Μάντσεστερ. Η φτώχεια μπορεί να είναι βαριά, οι άνθρωποι όμως δεν τα βάζουν κάτω. Εργάζονται σκληρά, αυτοσχεδιάζουν, όσοι διαθέτουν λίγη γη την καλλιεργούν, θρέφουν κότες, κάνουν μικροεμπόριο, οργανώνουν εράνους «για τα έργα του ναού». Με λίγη τύχη, τα αυθαίρετα αργά ή γρήγορα θα νομιμοποιηθούν, αντάλλαγμα της ψήφου των· πολιτικά παραγωγική διαδικασία, σαφώς φθηνότερη από ένα σωστό εθνικό οικιστικό πρόγραμμα. Στα χαρτιά, η πολεοδομική νομοθεσία της Ελλάδας είναι από τις αυστηρότερες της Ευρώπης.

Η κοινωνική φωτογραφική έρευνα, και ιδίως αυτή που στιγματίζει, έστω και έμμεσα, την κοινωνική στέρση, δεν έπαιξε ποτέ ουσιώδες ρόλο στην Ελληνική φωτογραφία· ο πειρασμός της γραφικότητας συνήθως φάνηκε ισχυρότερος, ακόμα και για στρατευμένους φωτογράφους όπως ο Σπύρος Μελετζής. Η γενεαλογία του είδους είναι σύντομη αλλά διακεκριμένη: οι κατοχικές φωτογραφίες της Βούλας Παπαϊωάννου, οι προσφυγικοί καταυλισμοί που καταγράφει ο Δημήτρης Χαρισιάδης μετά τον εμφύλιο, και, στον χώρο της Νέας Ελληνικής Φωτογραφίας, η εργασίες του Νίκου Μάρκου στο Πέραμα και στο Γκάζι (1982–84), του Νίκου Παναγιωτόπουλου και του Γιώργου Δεπόλλα στο φρενοκομείο της Λέρου (1982) και του Στέλιου Ευσταθόπουλου πάνω στους τσιγγάνους (1989). Στο είδος αυτό έρχεται τώρα να προστεθεί και η πρώτη μονογραφική εργασία του Έκτορα Δημησιάνου, φωτογράφου ανοιχτού στην ποιητική της καθημερινότητας και που ξέρει να εκφράζει συμπόνια χωρίς συναισθηματικότητα ή αδιακρισία.

© Γιάννης Σταθάτος 2001

Πρόλογος στο βιβλίο του Έκτορα Δημησιάνου *Τα κρόσσια της πόλης*,
University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2001